

گزارشی از رونمایی

نرم افزار «کتابخانه جامع احادیث شیعه و اهل سنت – نسخه ۲»

پیشران تحقیقات گسترده روایی و پژوهش‌های مقارن حدیثی

اشاره

در آستانه میلاد با برکت امام حسین(ع) و سایر اعیاد مبارک ماه شعبان، مراسم رونمایی از نسخه دوم نرم‌افزار کتابخانه جامع احادیث شیعه و اهل سنت، در تاریخ ۴ اسفند ۱۴۰۱، در مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی در شهر مقدس قم برگزار شد.

نسخه اول این برنامه، پیش از این، در سال ۱۳۹۵ ش. با نام «کتابخانه احادیث فریقین» ارائه شده بود که متن کامل ۲۱ عنوان کتاب حدیثی در ۱۴۵ جلد، از منابع اولیه و معتبر شیعه و اهل سنت را دربرداشت. در نسخه جدید، متن کامل ۳۲۶ عنوان کتاب و رساله در ۹۰۴ جلد از مهم‌ترین مصادر روایی اهل سنت و شیعه، به تفکیک مذاهب امامیه، زیدیه و اسماعیلیه تا پایان قرن پنجم، ارائه شده است.

آنچه در ادامه می‌آید، گزارشی از مراسم رونمایی از این برنامه است که در بخشی از آن، به معرفی ویژگی‌های مهم این نرم‌افزار نیز اشاره می‌شود. میهمان ویژه این مراسم، حضرت آیت‌الله علیرضا اعرافی، مدیر محترم حوزه‌های علمیه کشور بودند که مهم‌ترین سخنان ایشان نیز در ادامه از نظر می‌گذرد.

حجت‌الاسلام والمسلمین باشتنی

– معرفی کتابخانه جامع احادیث شیعه و اهل سنت

در ابتدای این جلسه جناب حجت‌الاسلام والمسلمین حجت باشتنی، سرپرست گروه علمی حدیث و رجال مرکز نور، به معرفی مهم‌ترین ویژگی‌های نرم‌افزار پرداخت و گفت:

هم مشاهده و مقایسه کرد. در این برنامه، ۳۲۶ عنوان کتاب آمده که فعلاً تا قرن پنج را شامل می‌شود و منابع مربوط به زمان‌های بعد را ان شاء الله در نسخه‌های بعدی خواهیم آورد.

– کتابخانه

نسخه قبلی، در قالب قدیمی کتابخانه نور عرضه شد؛ اما نسخه جدید، در قالب کتابخانه استاندارد نور ارائه شده است که با توجه به امکانات و ابزارهای پژوهشی که در این کتابخانه جدید هست، طبیعتاً بهره‌برداری پژوهشی از این نرم‌افزار بسیار چشمگیرتر است. در کتابخانه، کتاب‌ها بر اساس نوع و موضوع نگارش، دسته‌بندی شده‌اند. قابلیت مرتب کردن کتاب‌ها بر مبنای زبان پدیدآور اصلی و زمان زندگی پدیدآور نیز وجود دارد. در میان منابع، ۱۹۴ عنوان از معاجم حدیثی است.

– حدیث پژوهی

در این نسخه، علاوه بر کتابخانه، امکاناتی هم برای حدیث پژوهی و مشابه‌یابی احادیث در نظر گرفته شده است. در محیط حدیث پژوهی، محوریت با حدیث است؛ یعنی بیش از ۶۷۲۰۰۰ حدیث بدون شکل نمایش کتابی و نمایش متون دیگر کتاب‌ها و پاورقی‌ها به نمایش در می‌آیند. این بخش، یکی از قسمت‌هایی است که به خوبی می‌تواند به پژوهشگر کمک کند. قابلیت پالایش

«با توجه به فرصت کمی که در اختیار دارم، نمی‌توانم همه اتفاقاتی که در این نرم‌افزار فاخر افتاده را بیان کنم. از این رو، به بیان کلیات اکتفا می‌کنم.

این برنامه، حاصل تلاش گروه حدیث مرکز در طی حدود پنج سال است. در باب ضرورت تولید این نرم‌افزار، باید گفت حدیث، یکی از منابع اصلی معارف اسلامی است. از سوی دیگر، پرداختن به مطالعات تطبیقی حدیث هم یکی از نیازهای پژوهشگران حوزه حدیث است. نسخه پیشین این برنامه، منابع محدودی را شامل می‌شد. به همین جهت، محققان خواستار منابع بیشتری در این جهت بودند. وقتی به منابع و افراد نگاه کنیم، می‌بینیم از زمان مرحوم شیخ مفید به بعد، یک سری مطالعات تطبیقی در زمینه‌های فقهی توسط امثال: شیخ مفید، سید مرتضی، شیخ طوسی، محقق حلی و علامه حلی انجام شده است. اما مطالعات تطبیقی در منابع غیرفقهی هم لازم بود؛ مسائلی مانند کلام، آداب، سنن و اخلاق.

با کمک این نرم‌افزار می‌توان احادیث شیعه و اهل سنت را در کنار

حجت الاسلام والمسلمین باشتنی:

حدیث، یکی از منابع اصلی معارف اسلامی است. از سوی دیگر، پرداختن به مطالعات تطبیقی حدیث هم یکی از نیازهای پژوهشگران حوزه حدیث است. نسخه پیشین این برنامه، منابع محدودی را شامل می‌شد. به همین جهت، محققان خواستار منابع بیشتری در این جهت بودند

حجت الاسلام والمسلمین دکتر بهرامی

سخنران دیگر این مراسم، جناب حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمدحسین بهرامی، رئیس محترم مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی بودند که در سخنانی کوتاه، به دستاوردهای جدید این مرکز در زمینه تولید محصولات دیجیتالی در سکوها و وب، رومیزی و موبایلی اشاره کردند و در ادامه، برخی از ظرفیت‌های پژوهشی نرم‌افزار جدید کتابخانه جامع احادیث شیعه و اهل سنت را تشریح کردند. در ادامه، مهم‌ترین فرازهای سخن ایشان، از نظر می‌گذرد.

– مرکز نور؛ پیشگام در آسان‌سازی فعالیت‌های پژوهشی «بسیار خوشبختیم از اینکه در این جلسه، حاصل یکی دیگر از نتایج زحمات همکاران عزیزم در مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی در زمینه احادیث اهل بیت(ع) را رونمایی خواهیم کرد. خوشحال هستیم که سال ۱۴۰۱ در مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، یکی از سال‌های پربار بود. خروجی‌های خوبی از محصولاتی که طی سالیانی دوستان ما مشغول آماده‌سازی آنها بودند، به انجام رسید و عرضه شد؛ به خصوص خروجی‌هایی که در حوزه حدیث بود. نمونه آن، کاری است که امروز عرضه می‌شود. نمونه دیگرش، نسخه جدید نرم‌افزار درایة النور بود. مورد دیگر، کار کتابخانه جامع منابع تاریخ بود. همچنین، محصولاتی در حوزه نهج‌البلاغه و صحیفه سجادیه روی موبایل عرضه شد و کارهای دیگری از این قبیل که سعی کردم فقط مهم‌ترین آنها را مورد اشاره قرار بدهم.

احادیث بر اساس گوینده حدیث، از حدیث قدسی تا حدیث هریک از معصومان در منابع شیعه یا اهل سنت، در اختیار کاربر است. در نسخه بعدی، ان‌شاءالله مشخص می‌کنیم که هر حدیث، حکایت قول، فعل یا تقریر معصوم است. در این نسخه، همه این شکل‌ها به عنوان قائل ارائه شده است.

یک قابلیت دیگر در اینجا آن است که محقق می‌تواند مشخص کند احادیثی را که در باره یک معصوم است، نشان دهد؛ مثلاً در منابع شیعه و اهل سنت، در خصوص وجود مبارک پیامبر اکرم(ص) چه احادیثی نقل شده است و همین طور، در مورد سایر ائمه(ع)؛ مثلاً در مورد امیرمؤمنان(ع) در کتاب صحیح بخاری چه روایاتی آمده است.

– احادیث مشابه

در بحث مطالعات تطبیقی، یکی از نیازهای عمده پژوهشگران، این است که بتوانند مثلاً روایتی که در کتاب کافی وارد شده است، مشابهات آن را در منابع دیگر شیعه یا اهل سنت مشاهده کنند. این قابلیت، در این برنامه فراهم است؛ احادیث، با توجه به درجه مشابهت، به کاربر نمایش داده می‌شوند.

امکان دیگر، این است که محقق بتواند بین دو حدیث مشابه مقایسه کند؛ یعنی ببیند در چه الفاظی با هم مشابهت دارند و در چه الفاظی با هم متفاوت هستند. البته باید یادآوری کنم که در نسخه قبلی این نرم‌افزار نیز قابلیت مشابه‌یابی وجود داشت؛ اما در این نسخه، روش آن در برنامه ارتقا پیدا کرده است.

حققان، پژوهشگران و اساتید حوزه و دانشگاه را گرامی می‌داریم

ماست، بسیار درخشان و امیدوارکننده است. برنامه‌های موبایلی مثل: جامع الأحادیث، قرآن نور، نهج البلاغه و صحیفه سجادیه، همه مایه مباهات هستند و جای شکر دارد.

ما به زودی نرم‌افزارهای جدیدی را هم در دسترس مخاطبان قرار خواهیم داد؛ مانند نرم‌افزار موبایلی نورالجنان که مخاطبان عمومی بسیاری آن را مطالبه می‌کنند. امیدواریم این برنامه تا پیش از ماه مبارک رمضان، در دسترس علاقه‌مندان قرار گیرد. کار سه‌گانه قاموس (نسخه: موبایلی، وبی و ویندوزی) را به صورت هم‌زمان، تا پایان فروردین ماه سال بعد، در اختیار مخاطبان عزیز قرار خواهیم داد. کتابخانه قواعد ادبیات عرب نیز کار دیگری است که امیدواریم در ماه نخست سال ۱۴۰۲ عرضه شود.

– ایجاد ظرفیت‌های پژوهشی جدید با تولید نرم‌افزار جامع احادیث شیعه و اهل سنت

به فضل الهی، امروز رونمایی از نرم‌افزار «کتابخانه جامع احادیث شیعه و اهل سنت» است؛ نرم‌افزاری که می‌شود انتظار داشت یک نقطه عطف در پژوهش‌های مقارن حدیثی به حساب بیاید. ما پژوهش‌های مقارن بسیاری داریم. در طول تاریخ، زحمات فراوانی کشیده شده است. در دوره اخیر هم با عنوان احادیث

همچنین، خیلی خوشحالم و خدا را شاکر هستم که امسال ما یک گسترش جدی در طیف مخاطبان مرکز شاهد بودیم. در مخاطبان نرم‌افزارهای به اصطلاح ویندوزی و برون خط خودمان، امسال بیش از سی‌وسه تا سی‌وپنج درصد افزایش استفاده را نسبت به سال‌های گذشته داشته‌ایم؛ درحالی‌که شاید انتظار می‌رفت با قالب‌های جدید عرضه‌ای که در وب و موبایل در حال اتفاق است، شاید افتی در مخاطبان محصولات ویندوزی ما پیدا شود؛ اما این گسترش استفاده، نشان داد که جنس مخاطب پژوهشگر، همچنان علاقه‌مند به نرم‌افزارهای ویندوزی است. خدا را شاکریم که توانستیم در حد بضاعت خودمان، به این نیاز پاسخ بدهیم.

به همین میزان، باز خدا را شاکر هستم که در نرم‌افزارهای برخط و بانک‌های اطلاعاتی برخط هم یک رشد قابل توجهی را ملاحظه می‌کنیم. کتابخانه دیجیتال نور، با یک رکورد جدید، به حدود نودوپنج هزار جلد کتاب رسیده است. این کتابخانه که در نوع خودش کتابخانه تمام‌متن و کاملاً قابل تورق و جست‌وجوست، تقریباً در حوزه علوم اسلامی، بی‌نظیر است. در سال جاری، با توجه به ارتقایی که سال گذشته در سامانه انجام دادیم و ارتقای محتوایی که شکل گرفت، مخاطبان به بیش از دو برابر ارتقا پیدا کرده است. افزون بر این، در حوزه کارهای موبایل نیز بحمدالله آمارهایی که داریم و بازخوردهایی که از اساتید و طلاب در اختیار

حجت الاسلام والمسلمین باشتنی:

با کمک این نرم افزار می توان احادیث شیعه و اهل سنت را در کنار هم مشاهده و مقایسه کرد. در این برنامه، ۳۲۶ عنوان کتاب آمده که فعلاً تا قرن پنج را شامل می شود و منابع مربوط به زمان های بعد را ان شاء الله در نسخه های بعدی خواهیم آورد.

حضرت آیت الله العظمی بروجردی دنبال می کردند، در اینکه کار مقارن بکنیم و بتوانیم از ظرفیت احادیث اهل سنت برای فهم بهتر احادیث شیعه استفاده کنیم، الان فراهم شده است.

در این مجموعه، حدود ۲۰۱ عنوان از مجموعه کتب حدیثی اهل سنت، ۸۷ عنوان از کتب حدیثی امامیه، ۲۷ عنوان از کتب حدیثی زیدیه و ۵ عنوان از کتب حدیثی اسماعیلیه آمده است و مجموع منابع روایی تا قرن پنجم را شامل می شود. مستحضر هستید که معمول منابعی که بعد از قرن پنجم تدوین شده اند، بازتبدیل منابع پیشین هستند. البته اضافات و فوایدی هم دارند که

مشترک یا عناوین مشابه، زحمات گسترده ای کشیده شده است؛ ولی وقتی این موضوع به فضای دیجیتال می آید، ظرفیتهایی را فراهم می کند که به کار پژوهش و تحقیق شتاب و تأثیرگذاری بیشتری می دهد. اینکه مجموعه ای از احادیث شیعه و اهل سنت را بشود در یک لحظه در کنار هم قرار داد، اینکه وقتی شما در یک منبع شیعی کار پژوهشی انجام می دهید، بدون اینکه لازم باشد به منبع دیگری مراجعه کنید و در یک ساختار موضوعی دیگری دنبال آن حدیث بگردید و بتوانید همانجا مجموعه احادیث اهل سنت را بکاوید و نتایجش را مشاهده نمایید، این با کارهای قبلی قابل مقایسه نیست. آن اهدافی را که بزرگانی مثل مرحوم

حجت الاسلام والمسلمین دکتر بهرامی:

امروز رونمایی از نرم افزار «کتابخانه جامع احادیث شیعه و اهل سنت» است؛ نرم افزاری که می شود انتظار داشت یک نقطه عطف در پژوهش های مقارن حدیثی به حساب بیاید. ما پژوهش های مقارن بسیاری داریم. در طول تاریخ، زحمات فراوانی کشیده شده است. در دوره اخیر هم با عنوان احادیث مشترک یا عناوین مشابه، زحمات گسترده ای کشیده شده است؛ ولی وقتی این موضوع به فضای دیجیتال می آید، ظرفیت هایی را فراهم می کند که به کار پژوهش و تحقیق شتاب و تأثیر گذاری بیشتری می دهد

آن قدر سخت بود که کلا کار غیرممکنی جلوه می کرد. یا مثلاً پیدا کردن روایاتی که در ارتباط با اهل بیت (ع) باشد، کار سختی بود؛ یعنی روایتی که یا از پیامبر یا از دیگران در ارتباط با سیزده معصوم (غیر از پیامبر اکرم) آمده است؛ یعنی می توان دید که نگاه این منابع به سایر اهل بیت، غیر از پیامبر اکرم (ص)، به چه شکلی بوده است.

این طیف از ظرفیت پژوهشی که بتوانیم یک منبع حدیثی شیعه را انتخاب کنیم و مشابه احادیث آن را در یک منبع اهل سنت یا در مجموعه منابع اهل سنت یا سایر فرق مثل زیدیه و اسماعیلیه دنبال کنیم، قبلاً وجود نداشت و اکنون با تولید این گونه نرم افزارها فراهم شده است. اینکه بتوانیم مسیر حرکت روایاتی که از آنها به عنوان روایات دخیله (احادیث وارد شده از یک مذهب به مذهب دیگر) یاد می شود، هر جایی که هست، این مسیر را بر اساس امکانی که این ابزارها در اختیار ما قرار می دهند، رهگیری و دنبال کنیم، این قابلیت مهمی است.

امیدواریم تلاش دوستان ما در مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، مورد رضایت خداوند و اهل بیت (ع) قرار بگیرد. در پایان، از مجموعه همکارانم در مرکز نور که طی این سال ها با تلاش های خودشان، زمینه تولید نرم افزارهای اسلامی را به این شکل و در این سطح فراهم کردند، کمال تقدیر و تشکر دارم و امیدوارم با مساعدت های حضرت آیت الله اعرافی و مرکز مدیریت حوزه های علمیه، بهای لازم به پژوهش های دیجیتال و به پژوهشگرانی که زمینه پژوهش های دیجیتال را فراهم می کنند، داده شود؛ هر چند

ما در نسخه های بعدی ان شاء الله این منابع را تکمیل خواهیم کرد. آنچه امروز رونمایی می شود، حاصل تلاش هایی است که دوستان ما طی سال ها انجام داده اند. ما فقط از سال ۱۳۹۶ تا سال ۱۴۰۱، بر منابع اهل سنت متمرکز بودیم. یعنی کارهای مربوط به منابع شیعه در گذشته برای تولید جامع الاحادیث انجام شده بود. فقط منابع اهل سنت طی سالیانی روی آنها کار فرمت گذاری و برچسب گذاری انجام شده که شما بتوانید هر حدیث را با احادیث دیگر مقایسه کنید. اینکه بشود احادیث یک معصوم را در یک دایره معین پیدا کرد، برای این کار زحمات فراوانی کشیده شده که بنده یک نمونه از خروجی های آن را به صورت آمار خدمتتان عرض می کنم؛ چیزی که شاید در گذشته، دست یافتن به یک چنین آماری، بسیار دشوار یا به تعبیری غیرممکن بود.

ما در این مجموعه، حدود ۵۴۰۰۰۰ حدیث اهل سنت را گردآوری کرده ایم؛ یعنی از مجموع منابع حدیثی اهل سنت، این تعداد حدیث گردآوری شده است. احادیثی که از معصومین (ع) غیر از پیامبر اکرم (ص) در منابع اهل سنت وجود دارد، بر اساس برچسب گذاری صورت گرفته، حدود ۲۳۰۰۰ حدیث است؛ یعنی ما ۲۳۰۰۰ حدیث از سیزده معصوم، در روایات اهل سنت داریم که می توان آنها را استخراج کرد، مشاهده نمود، فهرست غیر تکراری گرفت و کارهایی از این قبیل را می توان در آنها انجام داد. از این ۲۳۰۰۰ حدیث، ۱۹۰۰۰ حدیث مربوط به امیرمؤمنان (ع) و حدود ۴۰۰۰ حدیث هم از سایر امامان (ع) در آثار اهل سنت نقل شده است. در گذشته، استخراج این روایات و به دست آوردن آنها، برای محققان

خروجی‌های آنها بر اساس معیارهای رایج پژوهش، چندان شناخته شده نیست.»

بیانات آیت‌الله اعرافی

سخنران ویژه این مراسم، حضرت آیت‌الله علیرضا اعرافی، مدیر محترم حوزه‌های علمیه کشور بود. ایشان سخنان خود را در سه محور ارائه کردند؛ ابتدا در فضیلت و اهمیت ماه شعبان، سپس به یکصدمین سالگرد تأسیس حوزه علمیه قم اشاره نمودند و در انتها به بایسته‌های حوزه علمیه در به‌کارگیری فناوری اطلاعات در مسیر ارائه معارف اسلامی پرداختند.

در ادامه، مهم‌ترین بیانات ایشان از نظر می‌گذرد.

«ایام مبارک ماه شعبان و موالید بسیار خجسته آن، میلاد حضرت اباعبدالله، سالار شهیدان، حضرت امام سجاد، حضرت ابوالفضل العباس، حضرت علی‌اکبر و به‌ویژه میلاد خجسته حضرت ولی عصر(عج) را تبریک و تهنیت عرض می‌کنم. بنده هم به سهم خودم، خدمت سروران ارجمند، خیر مقدم و خوش‌آمد عرض می‌کنم و از همه بزرگواران تشکر می‌نمایم. همه ما به عنوان دست‌انکاران حوزه علمیه، باید قردادان این نهاد فاخر و فخیم باشیم که با عنایات رهبری معظم و بزرگان حوزه و با تلاش

و مجاهدت جمع فراوانی از فضلا، محققان و حوزویان فناور و خوش‌فکر و پیشگام، خدمات چشمگیری را به حوزه علم و فرهنگ و دانش دینی و معارف الهی ارائه کرده است. همچنین، از همه کسانی که در بنیان نهادن این مؤسسه گران‌قدر و رشد و بالندگی و ارتقای آن مساعدت داشته‌اند، تقدیر و تشکر می‌کنیم. در سلسله کسانی که در این کار بزرگ مؤثر بودند، دو عزیز و سرور بزرگوار اینجا حضور دارند؛ جناب حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر شهریاری که از اساتید و بزرگان هستند و نقش مهمی در این فرایند داشتند و همین‌طور جناب آقای دکتر بهرامی و سایر دوستان، از محققان و دانشورانی که در این حرکت مساعدت داشتند. عمده این جلسه و حضور بنده هم در اینجا، برای آن است که از این کار وزین تقدیر به عمل آید. بنده از فرصت استفاده می‌کنم و چند نکته کوتاه عرض کنم.

– عظمت ماه پرفضیلت شعبان

قبل از هر چیز، ماه مبارک شعبان را باید مهم شمرد؛ چراکه خود این ماه، یک ظرفیت عظیم الهی و معنوی و عرفانی دارد و چهره ملکوتی این ماه و ماه رجب، چهره‌های فوق‌العاده مستعد و استعدادبخش‌اند. همه افراد بشر وارد ماه شعبان تقویمی می‌شوند؛ اما همه بشریت در ملکوت رجب، شعبان و رمضان و حقیقت این ماه‌ها وارد نمی‌شوند. آنچه در دعاها و مناجات‌ها شاهدیم، آموختن

حجت الاسلام والمسلمین دکتر بهرامی:

در این مجموعه، حدود ۲۰۱ عنوان از مجموعه کتب حدیثی اهل سنت، ۸۷ عنوان از کتب حدیثی زیدیه و ۵ عنوان از کتب حدیثی اسماعیلیه آمده است و مجموع منابع روایی تا قرن پنجم را شامل می‌شود. مستحضر هستید که معمول منابعی که بعد از قرن پنجم تدوین شده‌اند، باز تبدیل منابع پیشین هستند. البته اضافات و فوایدی هم دارند که ما در نسخه‌های بعدی ان شاء الله این منابع را تکمیل خواهیم کرد

راه و رسم ورود در آن ملکوت و در آن حقیقت است. امام عظیم الشان و بزرگوار ما به مناجات شعبانیه عشق می‌ورزیدند و بارها با همه وجود به آن اظهار علاقه می‌کردند.

ماه مبارک شعبان، یک حقیقت نورانی دارد که برای ورود در آن حقیقت، و بهره‌مند شدن از آن مزایا، از همین مسیر مناجات‌ها و صلوات شعبانیه و سایر اعمال و اذکار می‌توان به آن نزدیک شد. نزدیک شدن و ورود هم درجات دارد. کسی که مناجات شعبانیه را مثل امام فهم بکند، آن‌طور می‌سوزد و می‌گدازد و توصیف می‌کند. کسی که بتواند بفهمد در بیش از چهل «الهی» که در مناجات شعبانیه گفته می‌شود، هر بار گامی به مقصد نزدیک‌تر می‌شود در هر «الهی»، یک انسان‌شناسی جدید وجود دارد، یک خودشناسی نوینی رقم می‌خورد، گامی به سمت خدا نزدیک‌تر می‌شود. حقیقتاً این چهل و چند «الهی» که در مناجات شعبانیه آمده است، هر کدام یک پلکانی به سمت عالم غیب است. هر

کدام یک درجه است؛ از درجات آن سلوک الی‌الله. دنیاهایی که در اینها برای انسان کشف می‌شود، فوق‌العاده است. در این مناجات، یک دوره خودشناسی و خداشناسی و خویش‌شناسی آموزش داده می‌شود. در صلوات این ماه، یک دوره از پیامبرشناسی، امام‌شناسی و و شعبان‌شناسی، تصویر می‌شود.

جالب این است که همه می‌دانیم در منطق اسلام، وجه خلق و خالق به هم گره خورده است. در همین صلوات، از یک سو تصویر پیامبر و معصومین(ع) و از سوی دیگر، آن دعاهاست. این گونه دلدادگی به خلق خدا و دلسوزی برای دیگران، حقیقت شعبان است. شعبان، یک وجه ذاتی و استقلالی دارد برای خودش. یک وجه دومی هم دارد که راه و دروازه‌ای برای ورود در ضیافت‌الله و ماه رمضان و قله‌های بلند شب‌های قدر است. امیدواریم همه ما بتوانیم از این فیوضات بهره‌مند بشویم. اینها حقایق حوزه است. اینها واقعیت‌های ذاتی حوزه است. اگر کسی بخواهد حوزوی باشد، باید از این مائده بزرگ بهره‌ای ببرد و در این اقیانوس موج نورانی و الهی و عرفانی، ورود پیدا بکند. از خداوند در این مسیر توفیق می‌خواهیم.

– یکصدمین سالروز تأسیس حوزه علمیه قم

نکته دوم، این است که ما در یکصدمین سالگشت تأسیس حوزه قم قرار داریم. البته حوزه قم از سابقه‌ای بیش از هزار و دویست ساله برخوردار است و در برهه‌برهه تاریخ و مقطع به مقطع زمان، یک موجود زنده، بانشاط، فعال و اثرگذار بوده است؛ از آن روزگار نخستین که خاندان اشعری‌ها و خاندان‌های محدثین، از سرزمین‌های حجاز و عراق به ایران مهاجرت کردند تا ادوار متأخر. در همان دوره‌های نخستین، ما شاهد این هستیم که هجرت‌ها اتفاقات بزرگی را در ایران رقم زد؛ از جمله در قم، این رشته مهاجرت‌ها، بسیار مهم و تاریخ‌ساز بوده است. در طول تاریخ، کوچ‌ها و هجرت‌ها، یک مقوله تاریخ‌ساز، تمدن‌ساز و دگرگونی‌آفرین بوده است. در دوره اسلام هم ما هجرت را در قرآن با آن عظمت می‌بینیم. در تاریخ حوزه‌های ما نیز هجرت، یک مقوله به‌هم‌پیوسته تاریخی و بسیار اثربخش بوده است. این منظومه هجرت‌های میان نقاط مختلف از سوی عالمان و بزرگان و حوزویان ما، شایسته این است که منظومه‌ای شود و برای آن ده‌ها و صدها پایان‌نامه نوشته شود. هجرت‌های تاریخ‌ساز، دگرگونی‌بخش، تحول‌آفرین و گاهی تمدن‌ساز در اعصار مختلف، آغاز شکل‌گیری بوده است.

منظومه‌ای از هجرت‌های تاریخ‌ساز و تمدن‌ساز، به یک کانون و محور و قطب معارف الهی و ارزش‌های دینی و شیعی تبدیل شد. البته در این هزارودویست سال، فراز و فرود بسیاری داشت؛ یعنی گاهی این منحنی به سمت بالا می‌آید و حوزه قم جزء حوزه‌های تراز یک می‌شود و گاهی منحنی به سمت پایین می‌آید و افول می‌کند؛ ولی نه افول مطلق؛ چراکه این رشته به‌هم‌پیوسته در طول هزارودویست سال استمرار پیدا کرد و البته این کانون همواره در دادوستد با کانون‌های دیگر در شهرهای اصفهان و

برای حوزه قم، این هجرت‌ها حرکت به سمت حوزه بالنده‌ای در کنار ری و بغداد بوده و در یکی دو قرن، قله حوزه‌های شیعه به حساب می‌آمده است. جالب این است که گاهی این هجرت‌ها به شکل فردی و مقطعی بوده و گاهی نیز در قالب یک جریان بوده است؛ مثلاً هجرت‌های خانوادگی خاندان بزرگ اشعری‌ها که چند شخصیت بزرگ از آنها به قم مهاجرت کردند و یا چند خانواده بزرگ دیگر که با هجرت‌های فردی، خانوادگی، جمعی و گاهی جریانی، نقاطی از ایران را دگرگون کرده است. قم در شعاع

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

آیت الله اعرافی:

تحولات فناورانه قم، تنها منحصر در کاربردهای جدید فناوری اطلاعات در حوزه منابع و مصادر، در حوزه علوم و دانش‌ها، در حوزه معارف و ترویج معارف اسلامی نیست. کانون‌های پراکنده و متعددی از مؤسسات وجود دارند؛ هم در قم و هم در برخی از شهرها و استان‌های دیگر ایران و هم در غیرایران؛ اما یک کانون محوری که در این چند دهه سینه سپر کرد و پیشگام و پیشران و راهبر کاربردهای این ابزارها و فناوری‌ها و دانش‌های مربوط به حوزه فناوری اطلاعات و علوم کامپیوتری شد، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی بود

حجت الاسلام والمسلمین دکتر بهرامی:

این طیف از ظرفیت پژوهشی که
بتوانیم یک منبع حدیثی شیعه را
انتخاب کنیم و مشابه احادیث آن را
در یک منبع اهل سنت یا در مجموعه
منابع اهل سنت یا سایر فرق مثل زیدیه
و اسماعیلیه دنبال کنیم، قبلاً وجود
نداشت و اکنون با تولید این گونه
نرم افزارها فراهم شده است

ابزارهای جدید فناوری اطلاعات در حوزه منابع و مصادر، در حوزه علوم و دانش‌ها، در حوزه معارف و ترویج معارف اسلامی نیست. کانون‌های پراکنده و متعددی از مؤسسات وجود دارند؛ هم در قم و هم در برخی از شهرها و استان‌های دیگر ایران و هم در غیرایران؛ اما یک کانون محوری که در این چند دهه سینه سپر کرد و پیشگام و پیشران و راهبر کاربست این ابزارها و فناوری‌ها و دانش‌های مربوط به حوزه فناوری اطلاعات و علوم کامپیوتری شد، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی بود.

این، یکی از بیست محور اصلی تحولات یکصدساله قم به شمار می‌آید. در این زمینه، ما شاهد هستیم که اینجا یک کانون محوری بود. ورود این مجموعه در اتصال و استخدام علوم کامپیوتری برای علوم اسلامی، یک پدیده نو، مبارک و برآمده از قم نوین و حوزه سرافراز قم بود. در این کار بزرگ، ما خیل عظیمی از فضلا، طلاب، اساتید و حوزویانی داشتیم که این کاروان را راه انداختند و به پیش بردند.

امروز ما شاهد تولید یک محصول جدید هستیم که کار مهمی است و در خور تحسین و تقدیر است. کاربست علوم کامپیوتری در حوزه آموزش‌های حوزوی، تحقیقات و پژوهش‌های علوم اسلامی، ترویج و تبلیغ و فرهنگ‌سازی و گفتمان‌سازی معارف اسلامی و همین‌طور در حوزه‌های ساختاری و اداری و تشکیلاتی و سازمانی، در همه اینها شروع شد و پیش رفت.

البته ما هنوز در میانه راه قرار داریم و راه‌های نارفته و در پیش روی فراوانی داریم که باید طلاب جوان، فضلا و اساتید و محققان کارآموده و نوآور، مسیر آینده را طی بکنند؛ هم در حوزه‌های آموزشی، پژوهشی، ترویجی، گفتمان‌سازی، اداری، ساختاری، و هم در حوزه‌های پایه که منابع و مصادر و خود کتاب و سنت است.

بحمدالله در همه اینها ورود شده و این اتصال و استخدام، فقط تسهیل نیست. گرچه این بسیار مهم است، اما فقط تسریع و شتاب‌بخشی برای تحقیق و پژوهش نیست. این حرکت نو برای تحقیق و پژوهش فراهم آورده و با اقداماتی که در هوش مصنوعی و واکاوی متن و امثال اینها انجام می‌شود، زیرساختی فراهم می‌کند برای حرکت و پروازهای جدید در توسعه مرزهای فهم کتاب و سنت، و توسعه مرزهای فهم کتاب و سنت و درک بهتر و بیشتر علوم اسلامی و توسعه ترویج و گفتمان‌سازی علوم اسلامی.

بنابراین، با همه عظمتی که اینجا شاهدیم، همه ما معتقدیم این کار یک سکویی شده برای پروازهای بزرگ‌تر که فراتر از تسهیل

تهران و خراسان و نجف و نقاط دیگر بوده است. این دادوستدها، به‌هم‌پیوسته بود.

اینها حقایق مهم تاریخی است که ما در تاریخ حوزه با آن مواجهیم. در یک مقطعی بعد از میرزای قمی، برای حوزه قم افولی پیدا شد؛ ولی با حضور مرحوم حضرت آیت‌الله حائری، در فروردین هزارویسصدویک و آغاز قرن چهارده هجری شمسی، یک خورشید تازه‌ای بر این سرزمین درخشید و اطراف این خورشید، افرادی جمع شدند؛ مثل امام بزرگوار و مراجع و بزرگان عالی‌قدر ما. در نتیجه، قم وارد یک عرصه جدید شد تا رسید به عصر نهضت و انقلاب اسلامی که امواج قم عالم‌تاب شد.

- تحولات حوزه در زمینه فناوری اطلاعات

من در سخنرانی‌های متعدد، به حدود سی محور از محورهای تحول حوزه، چه در پنجاه سال نخست تأسیس، و چه در پنجاه سال دوم بالندگی، اشاره کردم؛ محورهای گوناگون: شکلی، اداری، ساختاری، سازمانی، رشته‌ای، برنامه‌ای، قلمرویی، جنسیتی و امثال اینها. یکی از آن محورها، چیزی است که در این مرکز رقم خورده است. البته تحولات فناورانه قم، تنها منحصر در کاربست

۳. نکته سوم که گاهی جسارت می‌کنم و خدمت آقای دکتر بهرامی عرض می‌کنم، این است که ما ضمن اینکه آن قلمروهای پیشین را حفظ می‌کنیم، باید تلاش کنیم برای اینکه عرضه آزاد، مجانی و روان از دو چیز را در چند سکو، از جمله وب و موبایلی آن داشته باشیم. یکی، مصادر و منابع اصلی روایات است که این نرم‌افزار هم در آن جهت تهیه شده و یکی هم کتب و مصادر تحقیقی متقدمین تا قرن پنجم و ششم است. اینها را باید از قیدوبندها و قفل‌ها آزاد کنید.

۴. نکته دیگر اینکه ای کاش جایی فکری می‌شد که یک جشنواره سالانه فناوری‌های نوین در قلمرو علوم و معارف اسلامی راه‌اندازی می‌شد. البته اختصاص به حوزه هم نداشته باشد. این، به نظرم جایش خالی است و جای یک اقدام مبارکی در این زمینه است.

۵. ما باید حتماً نگاهمان به جهان و برون حوزه باشد. الحمدلله این نگاه و رویکرد جهانی و بین‌المللی وجود دارد، ولی باید توسعه پیدا کند.

۶. نکته دیگری که امروز آغاز شده، این است که ما با اینکه پرچمدار معارف اهل‌بیت(ع) هستیم، باید منظومه روایات مذاهب مختلف اسلامی را در یک جا جمع‌آوری کنیم. این، یک کار درستی است که بزرگان ما هم در این زمینه پیشگام بودند. در مورد فرمایشات و نظریه مرحوم آیت‌الله بروجردی، چند جور تلقی می‌شود؛ بعضی به شکل خیلی سنگین و بالا می‌گویند که اصلاً ما

و تسریع و روان‌سازی و آماده‌سازی، می‌تواند ما را به آفاق وسیع‌تر تحقیق و دانش هدایت کند. اینها کارهای بزرگی است که انجام شده است و البته سهم بزرگی هم برای کسانی است که پیشگام بوده‌اند.

– بایسته‌هایی در زمینه استفاده از فناوری‌های نوین در حوزه علوم اسلامی

بنده در بخش اخیر سخنم چند نکته را اشاره می‌کنم.

۱. یک نکته اینکه ما اوایل کار مدیریت حوزه، خدمت جناب آقای دکتر بهرامی بودیم. یکی از نکات مهمی که در اسناد آنجا آورده شد، این بود که تمام علوم و معارف اسلام و اهل‌بیت(ع) را باید در قلمرو فضای مجازی بازنمایی کنیم. این، یک اصل بود.

۲. اصل دوم، گسترش استخدام تمام سطوح علوم کامپیوتری برای توسعه فهم از منابع و مصادر و علوم اسلامی بود. این دو اصل، سیاستی است که دوستان دنبال می‌کنند و ما باید آن را پی بگیریم؛ هم سیاست به‌کارگیری تمام لایه‌های تحولات علوم کامپیوتری و هوش مصنوعی در خدمت معارف الهی و علوم اسلامی، و هم بازنمایی همه سرمایه‌ها و داشته‌های عظیم فقها و فلاسفه و متکلمان و مفسران و بزرگان ما، در فضای مجازی و در عرصه‌های نوین.

اگر به منابع اهل سنت مراجعه نکنیم، اساساً اجتهادمان ضعف و اشکال دارد. بعضی هم از آن طرف اصلاً به شمار نمی‌آورند. بعضی از اساتید خود ما این‌طور بودند. به گمان من، راه میانه‌ای اینجا درست است؛ یعنی برای فهم دقیق و جامع از منابع خودمان، آشنایی با رقبای مذهبی‌مان و سایر مظاهر اسلامی، حتماً مفید است.

من در زمانی بحث «غیبت» را بررسی می‌کردم. آنجا دیدم که دو تعبیر هست؛ یکی «ذکرک اخاک بما یسوءه» یا «ان تقول فی اخیک ما قد ستره الله علیه». روایات در این باره متعدد بود. وقتی روایات عامه را دیدم، حس کردم که این تعبیر «ان تقول فی اخیک ما قد ستره الله علیه»، یک چیز تازه‌ای است که امام صادق(ع) دارد با توجه به آن اشاره می‌کند. این‌جوری برداشتم شد.

به هر صورت، جمع اینها به نظرم مهم است؛ هم در حوزه‌های کلامی، هم اعتقادی، اخلاقی، فقهی، تفسیری و هم در بقیه ساحت‌ها. این نرم‌افزار مرکز نور، در این جهت، گام ارزشمندی است و البته نیاز به تکمیل و پیشرفت دارد

که خود دوستان هم به آن اشاره کردند و بدون تردید، یک حرکت درست، جامع و صحیحی است که آغاز شده و ان‌شاءالله پیش خواهد رفت.

ما در حوزه مباحث کلامی، اخلاقی و فقهی، نیاز به منظومه‌ها و ابواب و وسائل الشیعه‌های جدید داریم که اقدامات متفرقی شروع شده و جلساتی هم اینجا برگزار شد. امیدواریم که آن هم به جایی برسد. البته با این نرم‌افزارها در واقع، ما خیلی به آن نزدیک می‌شویم و شاید شکل‌هایش هم متفاوت شود؛ ولی در عین حال، با قلمروهای جدید، تحقیقات نیاز به بازسازی‌هایی در تبلیغ با قرائت‌های نو دارد که این مجموعه می‌تواند در آن جهت هم کمک بکند.

من از همه اقدامات پیشین و برخی اقدام‌های جدید که عرضه می‌شود، تشکر می‌کنم. از محققان و گروه‌های علمی و دوستان عزیزمان تشکر می‌کنم. امیدواریم که روزبه‌روز شاهد دستاوردهای نو از این مرکز و از مؤسسات و مراکزی که در قم در این قلمروها فعال‌اند، باشیم و ان‌شاءالله همه اینها برای خدمت به شریعت و معارف الهی سودمند باشد. ■

آیت الله اعرافی:

ما هنوز در میانه راه قرار داریم و راه‌های نارفته و در پیش روی فراوانی داریم که باید طلاب جوان، فضلا و اساتید و محققان کارآموده و نوآور، مسیر آینده را طی بکنند؛ هم در حوزه‌های آموزشی، پژوهشی، ترویجی، گفت‌مان‌سازی، اداری، ساختاری، و هم در حوزه‌های پایه که منابع و مصادر و خود کتاب و سنت است